

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Könyvek és könyvtárak demokratikus útja

MAROSÁN GYÖRGY

Könyvekről, könyvtárakról és könyvtárosokról sokan és sokat írtak már, és ez nem véletlen. Történelmi tény, hogy a könyv, a könyvtárak és az ember kapcsolata, viszonya mindig nagy téma volt, és remélem, hogy az lesz a jövőben is, bármennyit változzon is a világ.

A tudatos, felvilágosult emberré válás nagy szellemi és intellektuális harcának próbaköve, kimeríthetetlen gazdag szellemi kincstára évezredekén át a kevesek, a kiválasztottak privilégiuma, a hatalmat birtoklók, bitorlók, a hatalommal kapcsolatban állók és azt kiszolgálók féltett és szigorúan őrzött monopóliuma volt. Sokáig szinte megközelíthetetlen az emberiség százmilliói számára. Ha valaki fellázadt ez ellen és betörni, behatolni akart ebbe a féltve őrzött intellektuális rezervátumba, könnyen máglyára került. Köztudomású, hogy régen is égették el könyveket — és embereket —, a kiátkozásról most ne is beszéljünk.

Hosszú-hosszú időt és utat kellett meg-

tennie a könyvnek és embernek, hogy ez a zárt világ nyitottá, mindenki kincsévé váljon. A mi dinamikusan fejlődő és sok szempontból örülten száguldó világunkban szerencsére megszűnőben van a könyveknek csak hatalmat, a hatalmasokat kiszolgáló szerepe. Ma már elmondhatjuk, hogy a könyv, a könyvek közüggé váltak, nemcsak a szocializmust építő világunkban, de mindenütt, ahol emberek élnek, dolgoznak, harcolnak, tehát alkotnak, szeretnek és gyűlölnék. A könyv mindenütt és mindenhol, minden formában elébünk tolaakszik, nem hagy nyugton senkit — és ez nem véletlen —, mert könyvek nélkül ma már szinte elképzelhetetlen az ember világa.

Mindezek ismeretében azonban nagyon fontos, különösen a ma felnövekvő generáció számára tudatosítani, hogy ez nem mindig volt így. Mindenki előtt világossá kell tenni azt a történelmi tény, hogy a tegnapi és a mai világunk között óriási különbségek vannak. Ez nemcsak mennyiségi, hanem minőségi értelemben is érvényes. A tudás, a művelődés, a kultúra történetében voltak olyan korszakok, amelyek nemzetközileg váltak nemcsak hatásossá, de meghatározóvá is, s amelyekkel — érthetetlen okok miatt — ma kevésbé foglalkoznak, holott e korszakok ismerete nélkül kevésbé érthető a mai világunk. Nézetem szerint eleve tudniuk kell a szakembereknek — de nemcsak nekik —, hogy a könyvet nem elég mint szent és nélkülözhetetlen dolgot megbecsülni, értékelni — ez kevés —, de látni kell a tegnap és a ma közötti minőségi különbséget is. Azt, hogy régen nem volt és nem vált mindenki számára hozzáférhetővé, szellemi kincsé, míg napjainkban egy szocialista forradalom után leggonoszabb ellenségeink sem tagadhatják a könyv helyét, társadalmi szerepét.

Ennek tudatában szeretném a figyelmet egy, nézetem szerint izgalmas, érdekes és tanulságos korszakra irányítani, amely kihatott a könyv és az embermilliók életére, és meghatározója lett. A könyvek demokratikus útját és fejlődését szeretném a központba állítani, a mának is sokatmondó alapok lerakására szeretném a figyelmet felhívni.

A munkásmozgalom és a könyv

Köztudomású, hogy Gutenberg után forradalmi módon indult meg a „könyv-

termelés”, és az is, hogy ez miként nyitott utat egy új nagy, ipari forradalomnak, amelynek nyomán jöttek létre Európában — a forradalmi munkásmozgalom hatására — a szabad szakszervezetek szervezetei és intézményei. Ez utóbbi tény ma sem eléggé feltárt és megbecsült történelmi érték. Pedig nagy a jelentősége, mert lényegében ettől az időtől kezdve számítódik a könyv, a könyvek demokratikussá válása, méghozzá tömegesen az világméretben. Ebből következően az a vitathatatlan tény, hogy ez az új demokratikus korszak törte és töri meg a kiváltságos rétegek, az uralkodó és elnyomó osztályok évezredekén át élvezett művelődési kiváltságait és monopóliumát. Új, nemcsak politikai, de szakmai, intellektuális korszakot és fejlődést idézett elő, amelynek ereje, hatása a jövőt munkáló haladó hagyomány: ma is hat, és kitérni előle még hallgatással sem lehet.

Kiknek és kinek volt régen könyv a birtokában? Az uralkodó osztályok tagjain kívül akadémiáknak, autonómiával rendelkező egyetemeknek, tudósoknak, nevelőknek, íróknak, költőknek: általában a művészeti világ „papjainak”. Szegény és egyszerű embernek nem volt, nem lehetett könyve, ez számára tiltott gyümölcsnek számított. A tudás, a műveltség, a kultúra, a teljes emberré válás minden eszköztől el volt zárva. Erről tanúskodott — és tanúskodik még ma is sok helyen a világban — az analfabétizmus szörnyű és embertelen állapota.

Az új és meghatározó korszak — írhatnám úgy is, hogy a hősi korszak —, amelyről én a könyvekkel kapcsolatban szólni szeretnék, az a negyedik rendnek, a proletariátusnak a világ színpadára lépésével veszi kezdetét. Ez a fontos történelmi esemény elindítja a könyv és a könyvek világának demokratikussá válását.

Az európai munkás- és szakszervezetek osztályharcos története 150 éves. E mozgalom születésében *önkéntes*, alapvető mondanivalójában, szervezetében *demokratikus* bázisú, és *mindenbe beleszól*, ami a dolgozók életével és a világgal összefügg. Ez a hármas egység tette lehetővé, hogy világméretű, szétverhetetlen szervezetté tudjon válni. Már születésekor szorosán kötődött a humanista értelmiségi világhoz, főképp tudósokhoz, írókhoz és költőkhöz. Innen ered a munkás és értelmiségi kapcsolat és viszony, amelyet a könyvek tettek eltérhetetlenné. Ebből a kapcsolatból és egymásrataltságból jött létre az intellektuális munkás típusa, a kor meghatározója.

Szeretném hangsúlyozni, mert igen fontos: a szervezkedő és harcoló munkást már kezdetben sem csak a szűken vett

szakmai és ipari ismeretek elsajátításának célja vezette, hanem az általános, elsősorban humanista műveltség megszerzése, elsajátítása is. A szervezett munkások soha és sehol nem utasították el és nem zárkóztak el az értelmiségi világ magas szintű alkotásaitól: ellenkezőleg, birtokba vették azokat, és különös tisztelettel és szeretettel, nagy megbecsüléssel néztek fel rájuk. Azokat a tudósokat, írókat, művészeket illették emberi megbecsüléssel, akiknek révén átléptek az értelem világából az értelem és a tudatos cselekvés világába. Ezt a történelmi tényet és igazságot már Engels feljegyezte *A munkásosztály helyzete Angliában* c. zsejniális szociológiai művében — erről napjainkban gyakran és sokan szinte megfélemedkeznek. Igen fontos az idő: 1845-ben jelent meg a könyv. Engels ezt a művét már előbb kezdte írni, amikor még nem született meg a Kommunista Kiáltvány és Marx Tökéje.

Itt összefüggő, egymást feltételező dolgokról van szó. Engels ebben a művében három alapvetően fontos szakaszt rögzít a munkásoknak a kegyetlen tökés kizsákmányolókkal szembeni ellenállásáról, lázadásairól. Az első volt a bűnözés, a lopás, a tulajdonra emelt kéz, amit nagyon kegyetlenül toroltak meg. Rá kellett jönni, hogy ez nem vezet sehová. A másik ilyen jelentős esemény, hogy a munkás fellázad a gépek ellen, összetöri azokat, de hamar felismeri, hogy ez sem vezet sikerre. A harmadik — témánkban nagy szerepet játszó dolog, ami összefügg a könyv szerepével — a tudatos szervezkedés, mindannak birtokba vétele, ami a munkások osztályharcának megvívásához szükséges. A munkásmozgalom már kezdetben kötődött a könyvek világához, de csak kevesen tudtak írni, olvasni. Kapcsolata a könyvekkel csak akkor ölt szervezett formát, amikor megalakítja a szakszervezetek szerveit, szervezeteit, és elhelyezi bennük a könyvtár fontos, nélkülözhetetlen, kiegészítő szervezetét, intézményét. Európa-szerte bárhol alakult meg szakszervezet, bármilyen kis helyen, kis létszámmal, rövid idő múlva már megszervezte könyvtárát. Kezdetben egy megbízható munkás lakásában, később — nagy harcok után — a munkások otthonokban.

Tulajdonképpen innen lépett át később a könyv, a könyvtár a mezőgazdasági munkások, a parasztok világába is. Tehát a szervezett ipari munkások hozták mindezt létre. Ma már, sajnos, kevesen gondolnak arra, hogy ezzel a cselekedetükkel a munkások a művelődés demokratikus közösségének alapjait rakták le Európa- és világszerte. Így váltak a könyvek, a könyvtárak a demokratikus közösség építőjévé és egyben elsődendű

munkás- és népművelőkké. Hangsúlyozom: tömeges méretekben.

Már az első szakszervezeti szabályzatok külön paragrafusként rögzítik ezt, és egyben kötelezik a mindenkori vezetést, hogy a könyvtárt állandóan fejlessze, erősítse. A szervezkedő munkások pedig erre soha nem sajnálták a pénzt, mert nemcsak érezték, de tapasztalták is, hogy könyv és könyvtár nélkül nincs öntudatos emberré válás, de sikeres harc sem lehetséges.

Engels a munkásművelődésről: az iskolákról és az olvasótermekről

Hogyan jellemzi ezt a témát 1845-ben Engels? Hogyan varázsolja elének a munkásoknak ezt a típusát? — A munkások szervezkedő csoportjai, a chartisták és a szocialisták saját erejükből számos iskolát és olvasótermet alapítottak a munkások műveltségének emelésére. Egy figyelemre méltó engelsi megfigyelés így hangzik: „a munkások érzésvilága teljesebben fejlett”. Sokatmondó meghatározás! Méghozzá 1845-ben. Engels elmélyíti azt a fontos kérdést, amelyről ma sem szabadna elfeledkezni, hogy a munkásoknak van érdekük a komoly műveltséghez. Ezt bizonyították a szocialista intézményekben gyakran tartott természettudományi, esztétikai és nemzetgazdasági előadások is, amelyeknek igen nagy hallgatóságuk volt.

„Hallottam — írja Engels — némelykor foszlott bársonykabátos munkásokat, akik nagyobb tudással beszéltek geológiáról, csillagászatról és más tárgyakról, mint sok német burzsoá.” Feljegyzi Engels azt is, hogy Angliában a proletariátusnak mennyire sikerült önálló műveltségre szert tennie, amely különösen abban mutatkozott meg, hogy az új, korszakalkotó filozófiai, politikai és költészeti műveket csaknem kizárólag munkások olvasták. A szocialisták sokat tettek a proletariátus művelése érdekében. Lefordították a francia materialistákat, és a legjobb angol művekkel együtt, olcsó kiadásban terjesztették például Strauss: Jézus élete, Proudhon: Mi a tulajdon? c. munkáját. De Shelley és Byron, a két zseniális költő művei is a munkások között találtak a legjobb olvasókra, mint ahogy a kor filozófusa is a munkások között talált igazi otthonra. — Hangsúlyozom, ahogyan Engels írja: ezeket kizárólag proletárok olvasták.

Tulajdonképpen Engels jellemzése alapján követhető nyomon az is, hogyan terjedt el egész Európában, és vált meghatározóvá a könyv és a könyvtár. Néze-

tem szerint az európai munkás- és szakszervezeti mozgalmaknak, szervezeteknek a könyvek sorsát tekintve elévülhetetlen érdemük ez a nemzetközi méretű demokratikus átalakulás és fejlődés, mert a tudás és a műveltség megszerzésének igénye tömeges méretekben alapfeltétel volt és marad. Ebben a könyvtárak mindig alapvető bázist jelentettek, s ezt mindenkinek tudnia kell. Ennek ismeretében elhibázottnak tartom azt a vitát és kérdésfeltevést, hogy a munkás „beszéljön-e a dolgokba”. Szinte sértés az a vélemény, hogy nem szólhat bele, mert nem ért hozzá, nem elég művelt és tájékozott. Engels óta nyilvánvaló, hogy mindig is beszélő, és napjainkban is így vagy úgy beszél. Vannak tapasztalataink ezen a téren, s talán helyesebb azzal foglalkozni, hogy mit tettünk, vagy teszünk, hogy bele tudjon szólni! Mint régen, most is gondoskodni kell a felnőtt munkások oktatásáról, továbbképzéséről.

Engels két igen fontos dologról beszél: *iskolákról és olvasótermekről*. Ez utóbbi a könyveket jelenti, nem is akármilyen könyveket, és nem is akármilyen szerzőket. A könyvet, a könyvtárat sehol, senki nem kerülheti ki — az iskolákban sem, de a felnőttoktatásban különösen nem. Nekem két nagy jelentőségű időszakban volt módom ezt a kérdést a gyakorlatban tanulmányozni, és a könyvtárak fejlődését áttekinteni, főképp a szakszervezeti és politikai mozgalom vonatkozásában: 1931-ben, amikor európai vándorútra keltem — 12 országban jártam —, és némelyen, amikor Nyugat-Európa tőkés világát tanulmányoztam 11 országban, amelyekről köztudomású, hogy pokolian magasak náluk a könyvtárak. Ebben az árkérdésben megmutatkoznak az ember, a munkás, a dolgozó tudása és műveltsége elé tervszerűen állított akadályok. Ellene csak egy védelem létezik, ezen hatatosan csak egy rendszer segít: könyvtárakat kellett és kell létrehozni, amelyekben minden szépirodalmi és tudományos mű mindenkinek rendelkezésére áll.

A két háború között és a legutóbbi utam alkalmával nem találtam országot, ahol ne állnának könyvtárak a munkások rendelkezésére, különösen ott, ahol van szakszervezeti mozgalom. Érdekes megfigyelést tettem, bármely országban fordultam is meg: még a vendégmunkások számára is elkészítették a saját nyelven írott irodalmat, tájékoztató dokumentumokat. Birtokomban van egy magyar nyelvű írás, amit a svéd dolgozók adtak ki. Ebben rögzítik: a munkásnak tudnia kell, hol van, azt pedig különösen, hogy milyen jogai és kötelességei vannak, vagy lesznek, és mindez könyv nélkül, információk nélkül nem lehetséges.

A magyar szakszervezetek hagyományai

A fentiekben főképp Európáról beszéltem, ez nem véletlen. A magyar munkás- és szakszervezeti mozgalom maga is európai minden vonatkozásában. Rá is ugyanaz érvényes, mint bármelyik európai országra.

Nem mondok újat, hisz történelmi tény, hogy amikor betör a szocializmus eszméje hazánkba, és túllépi a mozgalom körét, szakszervezeti formát ölt, tehát intézményesedik. Véres harcok árán, több mint 100 éve már hazánkban is kezdetét veszi a könyv, a könyvtárak demokratikus útja, és így válik a könyv a munkások, de a nincstelen parasztok számára is nemcsak hatásos, hanem nélkülözhetetlen eszmei fegyverré is.

A szakszervezetekben a könyvtár eszmei, felvilágosító, nevelő és szervező-irányító központ. Ezt mindenkinek tudnia kell, azoknak különösen, akik napjainkban is sokat vitatkoznak arról, hogyan oldják meg a felnőtt dolgozó emberek továbbképzését, művelődését. Bevallom őszintén, nem értem a vitázókat! Vajon nem légüres térben mozognak ezek a viták, elszakadva attól az európai munkás- és szakszervezeti mozgalomtól és sok mindent meghatározó korszaktól, amely 100–150 éve már szervezett volt? És ha beszélhetünk haladó, előremutató, a mának is sokatmondó hagyományról, akkor a magyar munkásmozgalom és szakszervezetei, ezek az alapvető intézmények őrzik a hagyományt. De ezekből a központokból más művelődési, kulturális szervezetek és szervezetek is nőttek ki, például olyanok, mint az énekkarok, dalárdák — a régi szóval —, színjátszó csoportok, szavalókórusok, testedző egyesületek, mozgásművészeti csoportok, gyermekbarát egyesületek, továbbá a természetbarát mozgalom és szervezet. De hadd említsem itt az eszperantó mozgalmat és szervezetet is. Egyik-másik még európai, tehát nemzetközi hálózattal is rendelkezett. Mindezek a szakszervezeti mozgalomban alapozódtak meg, fejlődtek ki és váltak politikai, kultúrpolitikai erőkké. Könyvtárak nélkül létezésük elképzelhetetlen. Gondolkodjunk el azon is, hogy amikor a munkások kiléptek a kocsmá világából, és filléreikből létrehozták a munkás- és szakszervezeti otthonokat, óriási minőségi változás következett be művelt, kulturált emberré válásuk folyamatában.

Nem véletlenül hagytam utoljára az iskolákat. A szakszervezetek Európa-szerte iskolarendszereket építettek ki, ahol nemcsak a tudás, a művelődés játszott szerepet, hanem a vezetőképzés, mai szóval élve a „kádernevelés” is. Szerte Európában, így hazánkban is ismertem olyan iskolákat, amelyekben egyetemi

színvonalon folyt az oktatás, a nevelés. Kiváló, a munkások harcával szolidáris marxista nevelők kapcsolódtak be ebbe a munkába, akik a könyvtárak nélkül szintén nem képezhették volna magukat. Itt nemcsak a tudományok elsajátításáról volt szó, de megtanították a munkásokat a beszéd, az előadás, a szónoklás művészetére is. Itt nőttek fel és fejlődtek ki *August Bebel* és társai Európa-szerte, de a magyar *Bokányi Dezső* is. Vizsgáljuk ezt tovább: gondol-e valaki ma arra, hogy például *Kassák Lajos*, a vasmunkás honnan indult el világhódító útra, írói, képzőművészeti útjára, vagy *Veres Péter*, a hamisítatlan paraszt. Csak nem képzelik egyesek, hogy mindketten már eleve úgy születtek, hogy költők, írók és politikusok lesznek. Mindkettőjük fejlődésére, de az ő nyomukban másokéra is döntő és meghatározó szerepet jelentett a magyarországi ipari munkás-, földmunkás szakszervezeti mozgalom, amelybe ők is beleszülettek. Az is történelmi tény, hogy emberek ezreit, tízezreit nevelték így fel ezek a szellemi, politikai, mozgalmi központok, nem azért, hogy ők külön-külön okosak, műveltek legyenek, hanem azért, hogy a marxista, szocialista munkásmozgalom elkötelezett és képzett vezetőivé váljanak.

Nálunk nemrég arról folyt a vita, hogy tanítsák-e a vezetést? Miért kellene felfedezni azt, ami több mint 150 éves történelmi múltta és gyakorlatra vezethető vissza? És a világban most is vannak hatásosan működő, nevelő szervezetek és intézmények, amelyek nélkül el sem lehet képzelni a 300–350 millió tagot számláló nemzeti szakszervezeti mozgalmat. És ha ez nemzetközileg így van, akkor kézenfekvő, hogy a fejlett szocialista társadalom felépítésében központi helyük és szerepük lesz. Véleményem szerint nélkülük még az emberiség új és szocialista, humanista kapcsolatait sem lehet megvalósítani. A könyveknek és könyvtáraknak, a könyvtárosoknak mindebben nagy szerepük van.

A fentieket azért kellett előrebocsátani, hogy a mának is igaz, a valóságos helyzetet tükröző választ adjak a felvetett kérdésre: hogyan, ki által lettem én könyvtáros szakszervezetem központjában?

Hogyan lettem szakszervezeti könyvtáros?

15 éves korom óta vagyok aktivistája a szakszervezeti mozgalomnak. Mindenben részt vevő, mindent vállaló, ha kellett börtönt is. Tehát elkötelezett ember!

1928-ban már öt éve szervezett munkás voltam. Egy nagyobb sütőüzemben dolgoztam. Itt kaptam az első megbízatásomat, funkcióm: bizalminak választottak

meg. De volt ott egy másik szaki is, aki főbizalmi volt, és egyben a szervező bizottság tagja. A szakszervezetnek ez a szerve érdekese és izgalmas munkát végzett, nevezetes volt arról, hogy a hatóság, a rendőrség nem tudott bepillantani működésébe, mert igazában félillegális szerve volt ebben az időben minden szakszervezetnek. A szervező bizottság hatáskörébe tartozott a szakszervezeti munka politikai része. Már a bizalmiak kiválasztásában is nagy körültekintéssel és figyelemmel jártak el. A bizalmirendszer fontos és döntő meghatározója volt Európá-szerte a szakszervezeti mozgalomnak. A bizalmi testületek választották meg a 11 tagú szervező bizottságot is, mégpedig a hatóság, rendőrség jelenléte nélkül. A szervező bizottság hozzájárulása vagy tudta nélkül sztrájkot sem lehetett kimondani. Hatáskörébe tartozott az ellenállási alapok kezelése, a szakszervezeti lap kiadása, a könyvtárak fenntartása, az oktatás, előadások tartása és a kiválasztott szaktársak iskolára küldése.

Egy napon szólt nekem a főbizalmi: — Gyuri, ma délután gyere be a szervező bizottság ülésére, beszélni akarnak veled. Hogy miről, nem mondta, nem is illett kérdezni. A szervező bizottság elé az embert csak két okból hívták: vagy csinált valamit, ami sértegte a szakszervezeti normát, erkölcsöt, vagy valamivel megakarták bízni. Rendesen felöltöztem, és megjelentem délután öt órára a szakszervezet helyiségében. Hat órakor került rám sor. Beléptem a kis tanácsterembe, ahol 11 szaktárs komoly arccal ült és nézett rám. Az elnök csak ennyit mondott: Foglaljon helyet! — Utána a szervező bizottság titkára mint előadó beszélni kezdett: — Marosán szaktárs, a szervező bizottság szeretné felkérni magát, hogy vállalja el a nemrég meghalt könyvtáros posztját.

Ültem, néztem rájuk, de belül a szívem olyan hevesen kezdett dobogni, ahogy soha. Húszéves voltam, s amire felkértek, az igen rangos megbízatása a mozgalomnak. Én is tagja voltam a könyvtárnak, és sokat olvastam, ismerem a meghalt könyvtárost, aki idős, komoly ember volt, és igen művelt munkás; alapító tagja a szövetségnek, imádta a könyveket. Amikor hetenként háromszor megjelent a szakszervezetben, látnom kellett, milyen tisztelet és megbecsülés övezi személyét. En pedig vidám, derűs, agitátor alkatú fiatalember voltam, szinte nem is lehetett alap összehasonlításunkra. Amíg a titkárt hallgattam, feltört belőlem a kétség: lehet-e énbőlőlem könyvtáros? Hihetetlenül hangzott, egyáltalán hogyan kerültem én szóba? Miért engem vettek számításba?

A könyvtár maga igen régi volt, egyidős a szakszervezettel, jövőre, 1979-ben lesz 90 éves. Akkor 3500 könyvvel rendelkezett. De hadd jegyezzem meg azt is, hogy az ÉDOSZ dalosmozgalmának magának is hosszú évtizedeken keresztül volt önálló, saját könyvtára. Ez csak a központok működése után szűnt meg, egyesítettek minden könyvtárat a szövetségben. Ebben az időben két nagy szakmának, a sütő- és a molnár munkásoknak közös könyvtára lett. A művek nagy része, kb. 60 százaléka szépirodalom a hazai klasszikusoktól a külföldi klasszikusokig. Ez utóbbiak nagy része francia, orosz, német, angol, skandináv és amerikai szerző műve volt. A franciák és az oroszok vezettek, főképp azok az írók, akiknek a művei híven tükrözték a társadalmi, politikai eszméket. Szaknyelven: a realista irodalom volt a szépirodalom alapja. A könyvek 40 százaléka tudományos és művészeti munka volt, uralkodó a marxista irodalom: Marx, Engels, Kautsky és Szabó Ervin könyvei. De rendelkezésre álltak a Népszava kiadványai is, ezek nemcsak propaganda-füzetekből álltak, hanem sok természettudományi és csillagászatilag foglalkozó mű is akadt köztük. Mai megítélésem szerint is kitűnően voltak kiválasztva az osztályharcos munkások számára.

Amikor végre szóhoz jutottam, az első dadogó kérdésem az volt, hogy miért éppen rám esett a választás, hiszen vannak itt idősebb, felkészültebb, tanultabb szaktársak is.

A titkár rögtön válaszolt: — Marosán szaktárs, maga már kijárt egy szemináriumot, állandó hallgatója a szakszervezetben rendezett előadásoknak, részt vesz a dalosmozgásban, tagja a vígalmi bizottságnak, tehát kulturális „aktív”. Úgy ítéljük meg, hogy alkalmas lesz erre a szerepre, szereti a könyveket, hisz a szaktársak közül néhányan gúnyosan kérdezik magától, ha könyvvel a hóna alatt látják: Csak nem pap akarsz lenni, hogy ennyit olvasol? Maga fiatal, most már fiatal kell állítani erre a funkcióra.

Mindez így volt, de megkérdeztem, vajon elég-e ez. Megnyugtattak: segíteni fog a szervező bizottság, mindent megkapok, hogy a feladatot jól ellássam.

— Egyet jegyezzen meg Marosán szaktárs, nagyon fontos: a könyv fő helyet foglal el a szakszervezeti mozgalomban, szent dolog, de a könyv közvagyon is, nagyon vigyázzon minden egyes könyvre, mert anyagilag is felelős lesz értük. Ha pénz kell, csak szőljön, de minden vásárlás számlával történik. Nemrég kapott ajándékba a szakszervezet a Kner Nyomda tulajdonosától 500 darab könyvet, ezeket be kell sorolni, helyes lesz, ha új ka-

talógust állítanak össze. Az irodából az elvtársnők segítenek, már holnap hozzá is foghat. Jegyezze meg, hogy most hosszú ideig ez lesz a legfontosabb feladata.

Munkámról, könyvekről, olvasókról

Amikor megismételték a kérdést, igent mondtam, még hozzá nagy büszkeséggel. Soha nem fogom elfelejteni. Másképp léptem ki a szervező bizottság üléséről, mint ahogyan oda bementem. Komoly, rangos feladatot bíztak rám. Nagy lelkesedéssel láttam munkához. Két hónapba telt, míg rendbehoztuk, újjávarázsoztuk a könyvtárat. Munka közben felkerestem a nyomdász- és a vasasszakszervezetek könyvtárosait. Ennek a két szakszervezetnek volt a legnagyobb, legszervezettebb könyvtára, több tízezerre rügött könyveik száma. A könyvtárosokkal való beszélgetésből úgy tűnt nekem, hogy nagy szakértelemmel rendelkeznek, és lelkesen avatnak be a könyvtárosi munkába. Elmagyarázták a könyvtár egész rendszerét. Érzéseimbe persze beültették az aggodalom csíráit is. De már nem volt visszaút. Ezután felkerestem könyvkötő barátaimat, akik közül ketten is vállalkoztak rá, hogy segítségemre lesznek. Először ki kellett selejtezni kb. 150, ronggyá olvasott könyvet, további 50 könyvet én selejteztem ki, mint „limonádé” értékűt. Amikor valamennyire rendbejöttünk, már a katalógus is elkészült, könyvkötő barátaim segítségével pedig az összes könyvet bekötöttük kék borítópapírba, rájuk fehér címkét ragasztottunk a számozáshoz. A kialakult rendszer alapján külön-külön helyeztük el a szépirodalmi, költészeti, a történelmi, szociológiai, a marxista tudományok körébe tartozó, valamint a természettudományi és a csillagászati köteteket. Ez mintegy 4000 darab könyvet tett ki. Elkészítettük a jegyzőkönyvet a selejtezésekről, és a vásárlási számlákkal együtt leadtuk a szervező bizottságnak, amely tudomásul vette jelentésünket. Könyvkötő barátom segítségével csináltunk négy nagy plakátot, amelyet jól látható helyen kiragasztottunk. Nagy betűkkel meghirdettem, hogy hétfő-szerda-péntek délután 4—7 óráig az újjárendezett, új könyvekkel rendelkező könyvtár a szaktársak rendelkezésére áll. És nagy betűkkel a következő jelmondatot: Olvass, hogy értelmes legyél! A könyv a Te örök barátod! A kultúra nem privilégium! — A szervező bizottság komoly összeget áldozott az újjárendezésre, és felhívta a figyelmet: minden év végén jelentkezzem, hogy új könyvekkel gazdagítsuk a könyvtárat.

Talán jó lesz, ha ide írom azt is, hogy az én viszonyom és kapcsolatom a könyv-

höz inas korom óta mindig állandó és meghatározó volt, hála a szervezett sütőmunkásoknak és marxista nevelőimnek. Ma is szeretem, nagyrabecsülöm a könyvet, és nem tudom elképzelni az életemet nélküle. Megírtam már azt is a könyvekkel kapcsolatban, hogy a legkegyetlenebb és leggyalázatosabb börtönt is könnyebben vészeltem át, ha könyvekhez jutottam. De van még valami, ami napjainkban is igen fontos, nemcsak rám érvényes szabály vagy törvény, s ez az, hogy a könyvek a sírig fognak elkísérni, és soha nem maradok egyedül, soha nem idegenedem el az élettől, a világtól, az emberektől, amíg könyvek lesznek, és olvasni leszek képes. Szent igaz, meghatározó volt: az első, legnagyobb és megtisztelő funkció, amellyel a szaktársaim megbíztak, ma sem vesztette el értékét, jelentőségét. Éppen 50 éve annak, hogy változatlanul tart ez a nagy, semmivel össze nem hasonlítható, de örök szerelem.

A könyvtárosi státusz a szakszervezetben, mindig önkéntes vállalás volt. Nem járt érte anyagi előny, de politikai és erkölcsi igen. Munka közben jöttem rá, hogy — minden szépsége mellett — milyen gonddal és felelősséggel jár ez a tevékenység. Tele voltam ambícióval, rátermettségemet bizonyítani akartam megbízóimnak. Rövid idő alatt az olvasók száma 50-ról 150-re, később 200-ra emelkedett. A beiratkozás egy pengő volt, s ha a könyv elveszett, az olvasónak meg kellett térítenie az árát. Érdekes, soha nem vitáztak erről, inkább szegyenkezve vallották be, hogy elveszett. Kifizették, és szinte bocsánatot kértek. Később ismertem olyan szaktársakat, akiknek tettett a kikért könyv, és egy bizonyos idő múlva jelentkeztek, hogy sajnos elvesztett: ők is kifizették az értékét. Nem vitáztam velük.

Kezdetben igen nehéz helyzetben voltam, mert az olvasók, különösen az újjak javaslatokat kértek tőlem, mit olvassanak. Természetes, hogy az első időben én csak azokat a könyveket ajánlottam, amelyeket olvastam és jól ismertem. Egy jellemző példa a sok közül: Jött az egyik szaktársam, és könyvet kért, így: Marosán szaktárs, adjál már az asszonynak valami olvasni való szerelmes könyvet, nagyon szeret olvasni. — Odaadtam Zola Termékenység-ét; én már túl voltam a Zola-műveken. Nagyon olvasott író volt. Vártam a visszajelzést. Jött is a szaktárs, és derült arccal jelentette be, hogy az asszony arra kér, hogy hasonlót adjál. Így olvastattam vele végig Zola valamennyi művét. Lassan a férj is rászokott az olvasásra. Zoláról Gorkijra kapcsoltam át, és lassan kialakult a „rendszer”. Megtörtént az is, hogy a szakszervezetben elhangzott előadás után néhány nap

múlva jöttek a szakik: adjak nekik olyan könyveket, amelyek az előadás témáját jobban elmélyítik bennük. Egyszer a neki kérdéstről és főképp az országban eluralkodott vérbajról tartottak előadás-sorozatot. Jöttek írodalmuk, szerencsére volt ilyen irodalmunk, tudományos is, népszerű is. Akkor viszont nagy bajba kerültem, amikor egy bogarasnak mondtam szaktárs a csillagászatról kért könyvet tőlem. Ez a téma akkor alig volt ismert az én szellemi világomban. Igazából nem is nagyon érdekelt. Kiderült azonban, hogy a szaktárs nem bogaras, sőt igen értelmes ember, közösen választottuk ki a művet, aztán később én is elolvastam. Ma is mosolyogva gondolok arra, hogy milyen döbbenetes hatást gyakorolt rám.

Aztán megkeresett Berecz Béla barátom és szaktársam, egy régi kommunista, többszörös börtönlakó, tagja volt ő is a könyvtárnak. — Te Gyuri, megvan neked Darwinnak A fajok eredete című könyve? (Berecz Béla komoly ember volt, a tudományos művek érdekelték, Szabó Ervin Marx—Engels válogatását is többször kikérte, és nagy szenvedéllyel olvasta Mehringtől Marx Károly életét.) Közöltem vele, hogy megvan. — Olvastad? — Kérde. — Az igazat megvallva: nem! Ahogy Béla visszahozta a könyvet, én is beletemetkeztem. Nagyon nehezen, de végigragtam magam rajta.

Kedvenc olvasmányaim a francia forradalomról szóltak. Sok könyvünk volt ilyen, valamennyit szenvedéllyel, lelkesedéssel olvastam. Ezek keltették fel bennem az érdeklődést az iránt, vajon az írók ezt a nagy világtörténelmi eseményt hogyan dolgozták fel? Így került olvasmányaimban szinkronba a történelem és a szépirodalom. Másokra is igyekeztem hatást gyakorolni. Én hosszú ideig a francia klasszikusok hatása alatt álltam. Ezek vittek el sok munkástársammal együtt a francia felvilágosodáshoz és a marxizmus birtokbavételéhez.

Volt még valami különleges hatása a könyvnek nemcsak rám, de sok munkatársamra is: elkezdtünk színházba, koncertekre járni.

Hogy a további fejlődésekre milyen hatással voltak a könyvek, arról már írtam. Így jártam meg a szakszervezeti tanács főiskoláját, így jutottam el dr. Braun Soma öt évig tartó iskolájába. Minden megváltozott körülöttem és velem. Ma is vallom: nagy iskola volt ez a világ, amiben felnőttem.

Talán záró akkordnak nem lesz rossz, ha az alábbiakat még feljegyzem a könyvekkel kapcsolatban:

Nagy lebukások voltak a szakszervezetben: a szüntelen sztrájkok miatt én is sokszor kerültem társaimmal együtt „be-

gyűjtésre”. Lassan már közismert figurája lettem a főkapitányság politikai osztályának, ismert delikvens. Ez is jó iskola volt, megedzette az embert, ellenállóvá tette, szigorú fegyelmező iskola, osztálytudatosságra, harcosságra nevelő, amelyből sokan úgy léptünk ki, hogy tiszta lappá váltunk mindenki számára. A könyvek idézték elő ezt a minőségi változást. Az „Öberhén” helyt kellett állni: verések, állandó kihallgatásokkal tarkítva. A végén döntésre került a sor, egy főfejes elé kerültem, ennél dőlt el, hogy vádemeléssel megy-e az ember a Markóba, vagy szigorú rendőri felügyelettel a Toloncházba.

Egyszer az egyik főfejes kíváncsi lett műveltségemre, és egy hosszú kihallgatás pihenő szakaszában megkérdezte tőlem: „Szokott olvasni?” — Igen, rendszeresen! — Miért? — Mert szeretem a könyveket! — Mit olvasott utoljára? — kíváncsian nézett rám — Stendhal Vörös és feketéjét. — És megértette? — Határozottan válaszoltam, hogy igen! — Elmondaná nekem is a könyv tartalmát és rejtett mondanivalóját? Szeretném magától hallani!

Sokáig beszéltem erről a műről, innen csaptunk át a többi világirodalmi nagyságra. Nézett rám csodálkozva. — Mit olvasott még? — Sorolni kezdtem a francia, orosz, skandináv, német, angol, amerikai műveket. Hirtelen félbeszakított: — Mi volt a maga édesapja?

— Tanító! — feleltem.

— Hát ez meglátszik magán.

— Tanácsos Úr, ennek kevés köze van az én pedagógus szüleimhez, ezt a könyv iránti szeretetet a szakszervezeti mozgalom oltotta belém.

— Mennyi iskolája van? — kérdezte a tanácsos.

— Négy elemi!

— Csak ennyi?

— Igen! De kijártam a Szakszervezeti Tanács főiskoláját, és egy évig hallgatója voltam egy szónokképző tanfolyamnak, meg egy könyvtárosképző tanfolyamnak.

Hosszú ideig elszórakozott velem ez az úr, a hatalomnak ez a különleges képviselője. Lehet, hogy ezért döntött úgy, hogy RF-essé (rendőri felügyelet) tesz, és bevágat egy hónapra a Toloncba, amely ronda hely volt ugyan, de vádat nem emelt, és így elkerültem a Markót.

A könyvtáros lopja be magát az olvasók szívébe!

Sokan vallattak engem arról, hogyan, miként választották ki a szervezett munkások a különböző posztokra a kádereket, szintre való tekintet nélkül. Magya-

ráztam, hogy ennek is igen gazdag, a nemzetközi munkásmozgalom által, harcok útján kialakított szabálya és formája van. Az egyszerű bizalmitól kezdve, akire mint alapra minden egészséges szakszervezeti mozgalom épül, a magasabb szintű vezetésig minden funkciónak megvolt régen is, s állítom, hogy megvan ma is az előfeltétele, amely nemcsak szakismeretből, műveltségéből, helyes és jó fellépésből állt, hanem emberismeretből és emberekkel bántani tudásból is. A kiválasztott mindig a munka és a harc menetében vizsgázott, anélkül, hogy gondolt volna arra, hogy vezetővé válik, és hogy alkalmas-e a feladat elvégzésére. Ez itt hamar kiderült, és aki alkalmatlan volt, azt hamar le is váltották. Sértődés, megbántódás nélkül. Nem a választott személy nyúlt, vagy nyúlhatott a funkcióért, hanem mások döntötték el, hogy a funkcióra alkalmas-e. „Szívbaaj” nélkül, menet közben kellett búcsút mondani valakinek, ha nem vált be.

Ennek előrebocsátása után most nézzük meg, hogy ki és kik lehetnek könyvtárosok, milyen feltételeknek kell megfelelniük a kiválasztottaknak? A félreértések elkerülése végett hangsúlyozom, hogy én amatőrökről, önkéntes társadalmi munkát és feladatot vállalókról beszélek. (Most, félszáz év után már nemcsak ebben van tapasztalatom.)

Nézetem szerint könyvtáros csak az lehet, aki szereti a könyveket. Szeret tanul-

ni, művelődni, többszínű, széles skálájú érdeklődése van, mert a könyv nemcsak szépirodalom, hanem a tudomány, a művészet, a kultúra összességét jelenti! A könyvtárosnak nem kell mindenben szakembernek lennie, de szeresse és tanulja meg szakmáját. A második feltétel: ismerje, szeresse az embereket, és tudjon bántani velük. Ez sem titok, megtanulható, elsajátítható. Lopja be magát az olvasók szívébe, lelkébe, mert ezen keresztül hat rájuk síríg tartóan. És végül: legyen felelősségérzete az emberekért és a könyvekért. A könyvtár legyen az igazi és teljes otthona. Ha azonban valaki ezt a munkát még hivatásként és szakmaként is vállalja, vele szemben a követelmény magasabb. Egyet meg kell jegyezniük a profiknak is: a diploma önmagában nem elég, az csak feltétel, azt ki kell egészíteni a gyakorlati munkával, intellektuális törekvéssel, hogy egészet jelentsen.

Most is furcsa módon szórakozom. Könyvüzleteket járok Európa-szerte, és nemcsak a könyveket nézem meg, hanem a könyvárusítókat is. Ki szoktam magamnak választani azt, akiről feltételezem, hogy a könyv szerelmese, barátja, tudósa, nemre való tekintet nélkül, és azt kérem meg, hogy ajánljon nekem új, modern olvasnivalót. De sokat láttam olyat is, akinél az ötlött fel bennem, hogy mit keres ez a könyvüzletben, miért nem megy el zöldséget árulni, az sem utolsó dolog, többet is lehet keresni vele.

Lapozgató

A ČITATEL'-nek, a szlovák könyvtárügyi folyóiratnak idei első száma áttekintést közöl a magyar iskolai könyvtárügyről. A cikk szerzője Jana Peciarová, a szlovák pedagógiai könyvtár munkatársa.

Az Ady-évfordulóval kapcsolatban megjelentetett könyvtári kiadványokra februári számunkban (89. l.) már felhívtuk a figyelmet. Azóta újabb, rendkívül értékes könyvtári publikációról szereztünk tudomást: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei című sorozatban 4 (79) Új sorozat jelzéssel megjelent Vitályos László ADY — LÉDA — CSINSZKA. Visszaemlékezések és levelek a költő életrajzához c. munkája (1977. 163 l., soksz., 25 Ft). Az ismeretlen vagy eddig hozzáférhetetlen dokumentumokat feltáró összeállítás fő része Léda és Csinszka visszaemlékezése Adyra, a kötet függeléke pedig szövegközlés a két asszony Adynak írt leveleiből. A gazdag jegyzetapparátust is felvonultató fontos kiadványt Király István lektorálta.

A JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE 1975/76. c. beszámolótkötet (Szeged 1976. 206 l.) az egyetemi élet eseményeinek regisztrálásán és a szokásos egyetemi bibliográfiának közzétételén kívül tartalmazza az egyetemi könyvtár 1975. évi jelentését is, amely a vásárolt könyvek számának csökkenéséről, ennek ellenére azonban valamennyi olvasószolgálati mutatószám lényeges növekedéséről ad hírt.